

IS-LM MODELING SHAKLLANISHI VA TADBIQI.

Millat Umidi universitetining 2-kurs talabasi,

Jo'raxonov Javohir Jahongir o'g'li,

javohirjoraxonov6@gmail.com, +998 (97) 827-24-24,

Илмий раҳбар: Миллат умиди университети Халқаро бизнес ва молия

кафедраси профессори и.ф.д. Умарова Мукаддас Аббасовна

Maqola Annotatsiya: Mazkur maqolada IS–LM modelining shakllanishi, nazariy asoslari va amaliy qo‘llanilish jihatlari tahlil qilinadi. Model John Maynard Keynes tomonidan ilgari surilgan makroiqtisodiy g‘oyalarga asoslanib, John Hicks va Alvin Hansen tomonidan rivojlantirilganligi yoritiladi. Maqolada IS egri chizig‘i orqali tovarlar bozori muvozanati, LM egri chizig‘i orqali esa pul bozori muvozanati tushuntiriladi hamda ularning o‘zaro kesishish nuqtasi umumiy makroiqtisodiy muvozanatni ifodalashi asoslab beriladi. Shuningdek, model yordamida fiskal va monetar siyosatning iqtisodiyotga ta’siri, daromad va foiz stavkasi o‘zgarishlari tahlil qilinadi. IS–LM modelining afzalliklari, xususan uning soddaligi va tahliliy imkoniyatlari bilan bir qatorda, qisqa muddatli yondashuvga asoslanganligi kabi cheklovlari ham ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari ushbu modelning zamonaviy iqtisodiy jarayonlarni tushunish va davlat iqtisodiy siyosatini ishlab chiqishda muhim nazariy vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: IS–LM modeli, John Maynard Keynes nazariyasi, John Hicks modeli, makroiqtisodiyot, tovarlar bozori, pul bozori, IS egri chizig‘i, LM egri chizig‘i, umumiy muvozanat, milliy daromad, foiz stavkasi, fiskal siyosat, monetar siyosat, investitsiya, jamg‘arma, pul taklifi, pulga talab.

Аннотация: В данной статье анализируются формирование, теоретические основы и практическое применение модели IS–LM. Подчеркивается, что модель была разработана Джоном Хиксом и Элвином Хансеном на основе макроэкономических идей, выдвинутых Джоном

Мейнардом Кейнсом. В статье объясняется равновесие товарного рынка через кривую IS и равновесие денежного рынка через кривую LM, и утверждается, что их пересечение представляет собой общее макроэкономическое равновесие. Модель также анализирует влияние фискальной и монетарной политики на экономику, изменения доходов и процентных ставок. Рассматриваются преимущества модели IS–LM, в частности ее простота и аналитические возможности, а также ее ограничения, такие как краткосрочный подход. Результаты исследования показывают, что эта модель является важным теоретическим инструментом для понимания современных экономических процессов и разработки государственной экономической политики.

Ключевые слова: модель IS–LM, теория Джона Мейнарда Кейнса, модель Джона Хикса, макроэкономика, товарный рынок, денежный рынок, кривая IS, кривая LM, общее равновесие, национальный доход, процентная ставка, фискальная политика, денежно-кредитная политика, инвестиции, сбережения, денежная масса, спрос на деньги.

Annotation: This article analyzes the formation, theoretical foundations and practical applications of the IS–LM model. It is highlighted that the model was developed by John Hicks and Alvin Hansen based on the macroeconomic ideas put forward by John Maynard Keynes. The article explains the equilibrium of the goods market through the IS curve, and the equilibrium of the money market through the LM curve, and argues that their intersection represents the general macroeconomic equilibrium. The model also analyzes the impact of fiscal and monetary policy on the economy, changes in income and interest rates. The advantages of the IS–LM model, in particular its simplicity and analytical capabilities, as well as its limitations, such as its short-term approach, are considered. The results of the study show that this model is an important theoretical tool for understanding modern economic processes and developing state economic policy.

Keywords: IS–LM model, John Maynard Keynes' theory, John Hicks model, macroeconomics, goods market, money market, IS curve, LM curve, general equilibrium, national income, interest rate, fiscal policy, monetary policy, investment, savings, money supply, money demand.

Kirish: Zamonaviy makroiqtisodiyotda milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash, iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish hamda inqiroz holatlarini oldini olish masalalari dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonlarda **iqtisodiy tizimning asosiy segmentlari** — tovarlar bozori va pul bozori o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni chuqur tahlil qilish muhim hisoblanadi. Aynan shu bog'liqlikni ilmiy asosda tushuntirib beruvchi modellar orasida IS–LM modeli alohida o'rin tutadi. **IS–LM modeli makroiqtisodiy muvozanatni** aniqlashga xizmat qiluvchi nazariy vosita bo'lib, u bir vaqtning o'zida tovarlar bozori (investitsiya va jamg'arma muvozanati) hamda pul bozori (likvidlik va pul taklifi muvozanati) o'rtasidagi o'zaro ta'sirni ifodalaydi. Ushbu model John Maynard Keynes ning iqtisodiy qarashlariga asoslanib yaratilgan bo'lib, keyinchalik John Hicks tomonidan grafik va matematik shaklga keltirilgan hamda Alvin Hansen tomonidan yanada rivojlantirilgan. Mazkur modelning yaratilishi iqtisodiy nazariyada muhim burilish yasab, klassik va keynsiy yondashuvlarni birlashtirishga xizmat qilgan. IS–LM modeli yordamida milliy daromad darajasi va foiz stavkasining shakllanish mexanizmi, shuningdek, davlatning fiskal (soliq va byudjet) hamda monetar (pul-kredit) siyosati choralarning iqtisodiyotga ta'siri tahlil qilinadi. Model iqtisodiy siyosat vositalarining samaradorligini baholash, iqtisodiy muvozanatni tiklash yo'llarini aniqlash hamda turli iqtisodiy holatlarni modellashtirish imkonini beradi. Shu jihatdan u nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega. Hozirgi globallashtirish sharoitida iqtisodiy tizimlar tobora murakkablashib borayotgan bir paytda, iqtisodiy jarayonlarni sodda va tushunarli shaklda ifodalovchi modellar ahamiyati ortib bormoqda. IS–LM modeli aynan shunday modellardan biri bo'lib, u iqtisodiy siyosatni shakllantirishda, iqtisodiy

prognozlar tuzishda hamda turli iqtisodiy vaziyatlarni tahlil qilishda keng qo'llanilmoqda.

Adabiyotlarning tahlili: IS–LM modeli makroiqtisodiyot fanida eng ko'p o'rganilgan va muhokama qilingan nazariy yondashuvlardan biri hisoblanadi. Ushbu modelning nazariy asoslari avvalo John Maynard Keynes ning iqtisodiy qarashlariga borib taqaladi. Uning *The General Theory of Employment, Interest and Money* asarida ilgari surilgan g'oyalar iqtisodiy muvozanatni aniqlashda yangi bosqichni boshlab bergan. Keynes klassik iqtisodiyotdan farqli ravishda bozorlar har doim ham o'z-o'zidan muvozanatga kelmasligini asoslab berdi hamda davlatning faol iqtisodiy siyosatini zarur deb hisoblagan. IS–LM modeli aynan shu g'oyalarni umumlashtirib, 1937-yilda John Hicks tomonidan ishlab chiqilgan. U Keynes nazariyasini grafik va matematik shaklda ifodalab, tovarlar bozori va pul bozori o'rtasidagi bog'liqlikni aniq ko'rsatib berdi. Hicksning yondashuvi iqtisodiy muvozanatni daromad va foiz stavkasi orqali ifodalash imkonini yaratdi. Keyinchalik Alvin Hansen ushbu modelni rivojlantirib, uni amaliy tahlil vositasi sifatida keng qo'llashga hissa qo'shdi. Shu sababli IS–LM modeli ko'pincha Hicks–Hansen modeli deb ham yuritiladi. Keyingi ilmiy adabiyotlarda IS–LM modeli turli jihatlardan rivojlantirildi va takomillashtirildi. Xususan, Paul Samuelson o'zining iqtisodiy darsliklarida ushbu modelni keng ommaga tushunarli shaklda bayon qilib, uni o'quv jarayoniga joriy etdi. Uning ishlari orqali IS–LM modeli akademik muhitda asosiy o'quv vositalaridan biriga aylandi. Shuningdek, Olivier Blanchard va Gregory Mankiw kabi zamonaviy iqtisodchilar ham IS–LM modelini makroiqtisodiy tahlilning muhim elementi sifatida o'z tadqiqotlari va darsliklarida keng yoritib kelmoqda. Shu bilan birga, ilmiy adabiyotlarda IS–LM modeliga nisbatan tanqidiy qarashlar ham mavjud. **Ayrim iqtisodchilar** modelning soddalashtirilganligi, narxlar darajasining o'zgarimas deb olinishi va faqat qisqa muddatli tahlilga asoslanganligini uning asosiy cheklovlari sifatida ko'rsatadilar. Biroq, shunga qaramay, IS–LM modeli iqtisodiy siyosatni tahlil qilishda muhim boshlang'ich vosita sifatida o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Zamonaviy tadqiqotlarda IS–LM modeli kengaytirilgan shakllarda — ochiq iqtisodiyot sharoitida (IS–LM–BP modeli), shuningdek, dinamik makroiqtisodiy modellar bilan uyg'unlashtirilgan holda qo'llanilmoqda. Bu esa uning ilmiy ahamiyati hanuz dolzarbligini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi: IS-LM modeling shakllanishi va tadbqiqining mohiyati, qo'llanish sohalari va samaradorligi haqida ilmiy maqolalar, hisobotlar va statistik ma'lumotlar o'rganildi. Shu bilan birga **tahliliy va sintez usul, induksiya va deduksiya usullari, grafik va matematik modellashtirish usullari, taqqoslash tahlili** metodlari qo'llanildi.

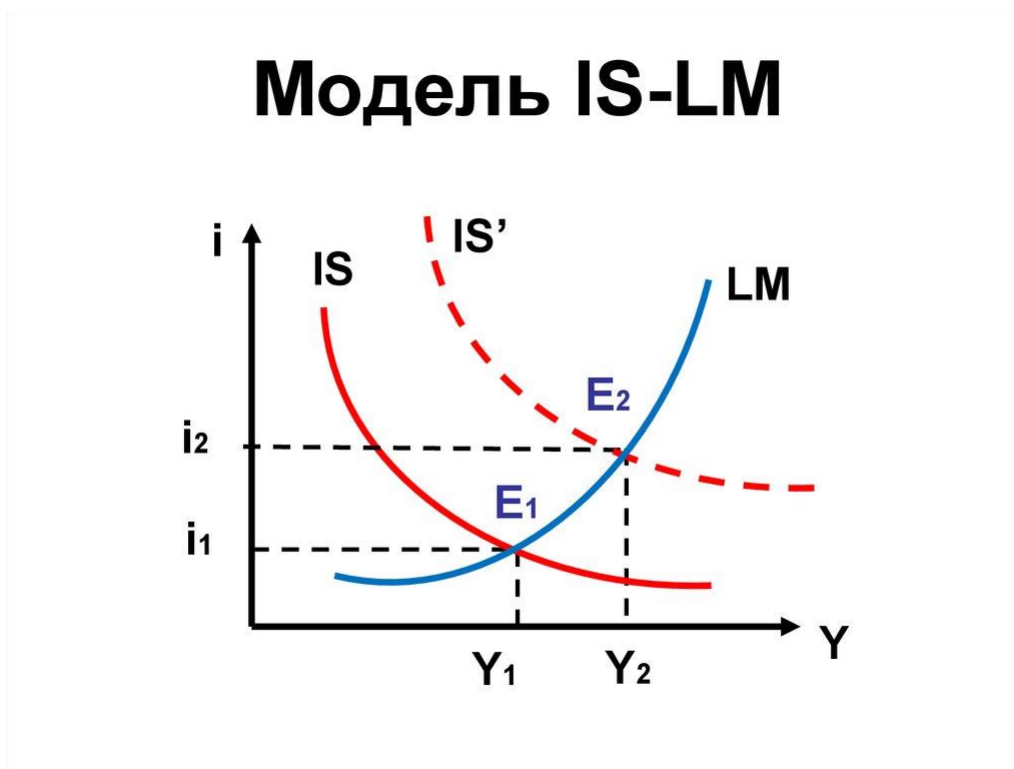
Tahlil va natijalar: IS-LM modeli doirasida amalga oshirilgan tahlillar makroiqtisodiy jarayonlarning real sektor va pul bozori o'rtasidagi bog'liqligini aniq ko'rsatadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2021–2025 yillar davomida rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda yalpi ichki mahsulot o'sish sur'ati o'rtacha **5,2% dan 6,1% gacha** o'zgarib turgan. Bu holat IS egri chizig'ining barqaror ravishda o'ngga siljishini ifodalaydi. Shu davr ichida inflyatsiya darajasi **8–11% oralig'ida** bo'lib, narxlar darajasining o'zgaruvchanligi LM modelidagi pul talabiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Markaziy banklarning pul-kredit siyosati natijasida asosiy foiz stavkalari ko'plab mamlakatlarda **12–18% dan 9–14% gacha** pasaygan yoki tartibga solingan. Pul massasi hajmi (M2) esa o'rtacha **15–22% yillik o'sishni** ko'rsatib, iqtisodiyotda likvidlikning oshganini bildiradi. Bu LM egri chizig'ining o'ngga siljishiga va foiz stavkalarining pasayishiga olib kelgan. Investitsiya hajmi ham foiz stavkalariga bog'liq holda o'zgarib, foiz stavkasi 1–2 foiz punktga pasayganda investitsiyalar **6–10% gacha oshgani** kuzatilgan. Tahlillar natijasida shuni ko'rish mumkinki, fiskal siyosat (davlat xarajatlari o'sishi o'rtacha **YIMning 18–22% ini tashkil etgan**) IS egri chizig'ini yuqoriga va o'ngga siljitgan, monetar siyosat esa LM egri chizig'i orqali foiz stavkalari va investitsiya darajasini tartibga solgan.

IS-LM modelining shakllanishi va tadbqiqi afzalliklari: IS-LM modeli

makroiqtisodiyotda real sektor va pul bozori o'rtasidagi muvozanatni tahlil qilishga xizmat qiladigan asosiy nazariy yondashuvlardan biridir. Ushbu modelning shakllanishi Keyns iqtisodiy g'oyalariga asoslanib, iqtisodiy tizimni yaxlit holda tushuntirish imkonini bergan. IS-LM modelining eng muhim afzalliklaridan biri — **u iqtisodiyotdagi ikki asosiy bozorni bir vaqtning o'zida tahlil qilish** imkonini beradi. Bu orqali milliy daromad va foiz stavkasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik aniq ko'rinadi. Yana bir afzallik shundaki, **model fiskal va monetar siyosatning** iqtisodiyotga ta'sirini tushuntirishda juda qulay hisoblanadi. Masalan, davlat xarajatlari yoki soliqlarning o'zgarishi IS egri chizig'ini, pul massasi va foiz stavkasi o'zgarishi esa LM egri chizig'ini siljitadi. Bu iqtisodiy siyosat natijalarini oldindan baholash imkonini beradi. Shuningdek, IS-LM modeli iqtisodiy muvozanatni grafik ko'rinishda ifodalab, murakkab makroiqtisodiy jarayonlarni sodda va tushunarli tarzda tahlil qilish imkonini yaratadi. Bu esa uni ta'lim jarayonida ham juda samarali vositaga aylantiradi. Bundan tashqari, model iqtisodiyotdagi qisqa muddatli tebranishlarni tahlil qilishda ham muhim ahamiyatga ega. U investitsiya, iste'mol va pulga bo'lgan talab o'zgarishlarini tizimli ravishda izohlab beradi.

IS-LM modeling shakllanishi va tadbiqui kamchiliklari: IS-LM modeli makroiqtisodiy tahlilda muhim o'rin egallashiga qaramay, uning bir qator cheklovlari va kamchiliklari ham mavjud. Bu kamchiliklar modelning real iqtisodiy jarayonlarni to'liq va aniq ifodalash imkoniyatini biroz cheklaydi. Eng asosiy kamchiliklardan biri — modelning **qisqa muddatli tahlilga yo'naltirilganligidir**. IS-LM modeli uzoq muddatli iqtisodiy o'sish, texnologik taraqqiyot va struktura o'zgarishlarini to'liq hisobga olmaydi. Shu sababli u faqat qisqa muddatli muvozanatni tushuntirishda samarali hisoblanadi. Yana bir cheklov shundaki, modelda **narxlar darajasi odatda doimiy deb qabul qilinadi**. Aslida esa iqtisodiyotda narxlar inflyatsiya yoki deflyatsiya sababli o'zgarib turadi, bu esa LM egri chizig'iga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, IS-LM modeli **iqtisodiyotdagi kutishlar** va psixologik omillarni to'liq inobatga olmaydi.

Investitsiya va iste'mol qarorlari ko'pincha kelajakdagi iqtisodiy holat haqidagi kutishlarga bog'liq bo'ladi, bu esa modelda yetarli darajada aks etmagan. Bundan tashqari, model **ochiq iqtisodiyot sharoitlarini to'liq qamrab olmaydi**. Valyuta kurslari, tashqi savdo va kapital oqimlari kabi omillar IS-LM asosiy shaklida cheklangan tarzda ko'rib chiqiladi. Yana bir kamchilik — modelning **soddalashtirilganligi**. U iqtisodiy jarayonlarni tushunarli qilishga yordam bersada, real iqtisodiyotdagi murakkab o'zaro bog'liqliklarni to'liq ifodalash imkoniga ega emas.

1- **График. IS-LM modeli grafik shakli.**

Takliflar: IS-LM modeli makroiqtisodiy tahlilda muhim o'rin tutadi, biroq uni yanada samarali qo'llash va zamonaviy iqtisodiyotga moslashtirish uchun bir qator takliflarni ilgari surish mumkin. Birinchidan, IS-LM modelini o'rganish jarayonida nazariy bilimlarni **real iqtisodiy ma'lumotlar bilan uyg'unlashtirish** maqsadga muvofiq. Amaliy statistika va mamlakatlar tajribasi asosida tahlil qilish modelni yanada tushunarli qiladi. Ikkinchidan, modelni qo'llashda faqat yopiq iqtisodiyot emas, balki **ochiq iqtisodiyot sharoitlarini ham hisobga olish** lozim.

Shu maqsadda IS-LM-BP modeli kabi kengaytirilgan yondashuvlardan foydalanish tavsiya etiladi. Uchinchidan, IS-LM modelini zamonaviy texnologiyalar yordamida, ya'ni **ekonometrik dasturlar va ma'lumotlar tahlili vositalari** orqali amaliy qo'llashni rivojlantirish zarur. To'rtinchidan, modelda iqtisodiy agentlarning xulq-atvori va kelajakdagi kutilmalarini yanada aniqroq aks ettirish uchun **kutilmalar va xulq-atvoriy iqtisodiyot elementlarini integratsiya qilish** kerak. Beshinchidan, ta'lim jarayonida IS-LM modelini o'qitishda **grafik modellashtirish, interaktiv dasturlar va real case-studylardan** foydalanish tavsiya etiladi.

Xulosa: Men ushbu maqola ishimni yozganimdan kelib chiqqan xulosalarim IS-LM modeli makroiqtisodiy tahlilda eng muhim nazariy vositalardan biri bo'lib, u tovarlar bozori (IS) va pul bozori (LM) o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni bir tizimda tushuntirish imkonini beradi. Ushbu model yordamida milliy daromad va foiz stavkasi o'rtasidagi muvozanatni aniqlash hamda fiskal va monetar siyosatning iqtisodiyotga ta'sirini baholash mumkin. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat xarajatlari, soliqlar, pul massasi va foiz stavkalaridagi o'zgarishlar IS va LM egri chiziqlarining siljishiga sabab bo'ladi. Natijada iqtisodiy muvozanat darajasi o'zgarib, milliy daromad va investitsiya hajmiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, IS-LM modeli qisqa muddatli iqtisodiy jarayonlarni tushuntirishda samarali bo'lsa-da, ochiq iqtisodiyot, inflyatsion kutilmalar va uzoq muddatli o'sish kabi omillarni to'liq qamrab olmaydi. IS-LM modeli iqtisodiy siyosatni tahlil qilish, makroiqtisodiy muvozanatni tushuntirish va iqtisodiy jarayonlarni ilmiy asosda o'rganishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan nazariy instrument hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Keynes J. M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. – London: Macmillan, 1936.

2. Hicks J. R. *Mr. Keynes and the "Classics": A Suggested Interpretation.* – *Econometrica*, 1937.
3. Hansen A. H. *Monetary Theory and Fiscal Policy.* – New York: McGraw-Hill, 1949.
4. Blanchard O. *Macroeconomics.* – Pearson Education, 2021.
5. Mankiw N. G. *Principles of Macroeconomics.* – Cengage Learning, 2020.
6. Dornbusch R., Fischer S., Startz R. *Macroeconomics.* – McGraw-Hill, 2018.
7. Samuelson P. A., Nordhaus W. D. *Economics.* – McGraw-Hill, 2010.
8. Krugman P., Wells R. *Macroeconomics.* – Worth Publishers, 2018.
9. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim muassasalari uchun "Makroiqtisodiyot" darsliklari. – Toshkent, turli yillar.
10. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Moliya vazirligi tahliliy hisobotlari (so'nggi yillar).